

DUURZAME NEDERLANDSE WONINGVOORRAAD: RECENTE BELEIDSONTWIKKELINGEN

Frits Meijer/Henk Visscher
Februari/maart 2009

Dit document geeft een zeer beknopte schets van de belangrijkste initiatieven/instrumenten/maatregelen om te komen tot een duurzame Nederlandse woningvoorraad. Er zijn tal van instrumenten en initiatieven. De website van MVRM (www.minvrom.nl); en dan vooral de MVRM dossiers "Energiebewust bouwen en wonen" en "Duurzaam bouwen en verbouwen") en de website van Senter Novem (<http://www.senternovem.nl/kompas>) geven een schat aan actuele informatie en bevatten vele relevante links.

We geven hieronder de actuele situatie in hoofdlijnen weer. De vetgedrukte en onderstreepte programma's/convenanten worden in de bijlagen uitgebreider behandeld.

1. Inleiding

Het is het doel van de Nederlandse regering om de energie-efficiency van 1% naar 2% per jaar brengen en het aandeel duurzame energie tot 20% in 2020 verhogen. Dit alles binnen het streven om de uitstoot van broeikasgassen in 2020 met 30% te verminderen ten opzichte van 1990. Binnen Europees verband wordt gestreefd naar gezamenlijke inspanningen als vervolg op het Kyoto-protocol. Het kabinet beschrijft haar ambities in het werkprogramma **'Schoon en Zuinig: Nieuwe energie voor het klimaat'**. (bijlage A)

Het **Platform energietransitie Gebouwde Omgeving** (bijlage B) is één van de publiek-private platforms die in het kader van de transitie naar een duurzame energievoorziening zijn opgericht. Dit platform is geïnstalleerd in mei 2006 en wil de transitie naar een duurzame en energiezuinige gebouwde omgeving versnellen. In het platform zijn koplopers uit de wereld van de bouw, opdrachtgevers en gebruikers vertegenwoordigd. Het platform werkt gezamenlijk aan de agenda voor de toekomst:

- Versterking van de organisatiekracht en financieringsarrangementen om bestaande gebouwen, zowel particulier als in collectief bezit, aan te pakken,
- Versterking van de innovatiekracht door realiseren van pilot-projecten in nieuwbouw, in het onderhoud en bij herstructurering en renovatie,
- Flexibilisering en wijziging van rijksregelgeving die aanbod van en vraag naar oplossingen in een hogere versnelling brengen.

2. Nieuwbouw

Er zijn veel regelingen en instrumenten die erop gericht zijn nieuwbouwwoningen zo duurzaam als mogelijk te maken.

In de bouwregelgeving is vastgelegd dat nieuwe gebouwen moeten voldoen aan bepaalde minimumeisen voor onder meer energiezuinigheid. Deze eis wordt uitgedrukt in de energieprestatiecoëfficiënt (EPC). Hoe lager de EPC, hoe zuiniger het gebouw.

In het zogeheten **'Lente-akkoord'** (bijlage C) van 22 april 2008 hebben de ministers Vollaard en Cramer en NEPROM, NVB en Bouwend Nederland afspraken gemaakt over energiegebruik in nieuwe woningen. Het doel is dat het energiegebruik in nieuwe woningen en andere gebouwen in 2015 de helft lager is dan nu. Het akkoord is één van de sectorakkoorden die in de nota Schoon en zuinig - Nieuwe energie voor het klimaat is aangekondigd. De nota is in deze kabinetsperiode het uitgangspunt voor het klimaatbeleid.

Daarnaast stimuleert de overheid energiezuinige nieuwbouw ook via subsidies en andere regelingen. In het voorjaar 2008 heeft minister Vogelaar gemeenten, woningcorporaties en projectontwikkelaars ondersteund bij een innovatieve aanpak van energiebesparing in woningen. Hiervoor was 4,5 miljoen euro beschikbaar in de Unieke kansen regeling 'Naar energie-neutraal wonen'. De regeling gaf subsidie voor de extra investeringen die gemoeid zijn met het toepassen van vernieuwende energiebesparende plannen. Deze regeling is inmiddels gesloten. Er komt een structureel programma voor innovatie en opschaling van nieuwe energiebesparingstechnieken bij nieuwbouw en bij renovatie van bestaande gebouwen.

3. Bestaande bouw

Voor de bestaande bouw zijn in Nederland in de bouwregelgeving minimumeisen vastgelegd voor isolatie en ventilatie

Ook hier worden er van tijd tot tijd stimuleringsregelingen ingesteld. In september 2008 is bijvoorbeeld de subsidieregeling Duurzame warmte voor bestaande woningen ingegaan. Deze regeling biedt subsidie voor zonneboilers, warmtepompen en micro-warmte-kracht-koppeling. Particulieren en investeerders in woningen konden subsidie aanvragen. Het budget van de regeling is 66 miljoen euro voor de periode van 2008-2011. Doel is om tot en met 2011 in circa 70.000 bestaande woningen de installatie van zonneboilers, warmtepompen en micro-wkk te stimuleren.

Kompas (energiebewust wonen en werken) heeft tot doel bij te dragen aan de kabinetsdoelstellingen voor vermindering van de CO₂-uitstoot van de gebouwde omgeving, zoals vastgelegd in Schoon en Zuinig. Het accent ligt hierbij op de grootschalige inzet van bewezen praktijkvoorbeelden in woningbouw, utiliteitsbouw en lokaal klimaatbeleid. Kompas richt zich met kennis, advies en andere instrumenten op professionele partijen in de bouw. SenterNovem voert in opdracht van VROM/Wonen, Wijken en Integratie 'Kompas, energiebewust wonen en werken' uit.

In het begin van 2008 hebben overheid, energieleveranciers, woningcorporaties, bouw- en installatiebedrijven het convenant **Meer-met-Minder** (bijlage D) met elkaar afgesloten. Daarin is de afspraak vastgelegd om in Nederland in de periode tot 2020 een structurele energiebesparing van dertig procent te realiseren in 2,4 miljoen bestaande woningen en andere gebouwen. In de periode 2008 tot 2011 gaat het om de aanpak van 500.000 gebouwen. In de jaren daarna (2012-2020) moeten nog eens 1,9 miljoen woningen en bedrijfsgebouwen volgen. Het Meer-met-Minder programma richt zich op de bestaande gebouwenvoorraad, omdat daar de grootste energiebesparing te halen valt. Circa 75% van de bestaande bebouwing in Nederland komt in aanmerking voor een flink aantal maatregelen op het gebied van zuiniger en duurzamer energieverbruik, zoals betere isolatie, efficiënte installaties en inzet van duurzame energie. Met de aanpak wordt gemikt op een extra besparing van 100 Petajoule (PJ) in 2020. Zoals onderstaand overzicht laat zien, moet de grootste besparing gehaald worden in de woningbouw, en dan vooral de eigenwoningsector:

	E & G verbruik In 2006 (PJ)	extra besparing door MmM in 2020 (in PJ)
<i>Woningen totaal</i>	<i>570</i>	<i>78</i>
Eigen woningen	310	43
Sociale huurwoningen	200	27
Particuliere huurwoningen	60	8
<i>Bedrijfsgebouwen totaal</i>	<i>380</i>	<i>22</i>
Totaal	950	100

De aanpak van Meer-met-Minder is vooral gericht op het opheffen van bestaande belemmeringen die het treffen van energiebesparende maatregelen in de weg staan. De belangrijkste obstakels zijn een gebrek aan kennis (over de te treffen maatregelen), een gebrek aan vertrouwen (in de te realiseren besparing) en het gewoon geen zin hebben in 'gedoe' en rompslomp (rond een verbouwing). Meer-met-Minder wil het voor de eigenaren gemakkelijker en aantrekkelijker maken om energiebesparende maatregelen door te voeren. De eventuele barrières moeten worden weggenomen en prikkels moeten worden geïntroduceerd waardoor

de maatregelen en investeringen wel worden getroffen. Het Meer-met-Minder programma bevat daartoe vele concrete voorstellen en maatregelen, die in proefprojecten in de praktijk getoetst moeten worden. Het idee is dat – mede gezien alle flankerende maatregelen die de betrokken partijen treffen -- de energiebesparingsdruppel zich als een olievlek zal gaan uitbreiden.

Voor de corporatiesector hebben Aedes, de Woonbond en het Rijk afspraken vastgelegd in het convenant **'Energiebesparing Corporatiesector'** (bijlage E). Uitgangspunt van het convenant is dat de te treffen energiebesparende maatregelen tot lagere woonlasten voor de huurders zullen leiden. Dit betekent dat het draagvlak onder huurders voor energiebesparing moet worden vergroot. Huurders krijgen de garantie dat op wooncomplexniveau de verlaging van de maandelijkse energiekosten als gevolg van de energiebesparende maatregelen, groter is dan de huurverhoging. De huurders zullen er kortom op vooruitgaan.

De energiebesparende doelen zijn ambitieus. Voor de bestaande bouw is het de bedoeling in de komende 10 jaar ten minste 20 procent te besparen op het gasverbruik. Voor nieuwbouw is de doelstelling het energieverbruik per 1 januari 2011 te verlagen met 25 procent. Vanaf 1 januari 2015 moet dat 50 procent zijn. Aedes en Woonbond spreken de ambitie uit om bij ingrijpende woningverbetering de woningen op het niveau van Energielabel B te brengen (of het Energielabel na woningverbetering met minimaal twee klassen te verbeteren). Ook is vastgelegd dat energiebesparende maatregelen zo nodig worden gecombineerd met maatregelen om het binnenmilieu en het wooncomfort te verbeteren. Afvoerloze geisers en open verbrandingstoestellen moeten zo snel mogelijk worden vervangen.

Deze op landelijk niveau gemaakte afspraken zullen op lokaal niveau vaste vorm moeten krijgen. Op het lokale niveau zullen de betrokken partijen afspraken moeten maken over aantallen woningen die worden aangepakt en over het tijdsbestek waarin dat gebeurt.

4. Europese regelgeving

In 2003 is de Energy Performance of Buildings Directive (EPBD) gepubliceerd. Deze EU-richtlijn moet leiden tot verbetering van de energieprestaties van de gebouwen in de Europese Gemeenschap. Volgens de richtlijn moeten de lidstaten:

- Een algemeen kader opstellen voor een methodiek voor de berekening van de geïntegreerde energieprestatie van gebouwen;
- Minimumeisen stellen aan de energieprestatie van nieuwe gebouwen en van bestaande grote gebouwen (met een gebruiksoppervlakte van meer dan 1000 m²) die een ingrijpende renovatie ondergaan;
- De energiecificering van gebouwen regelen; bij bouw, verkoop en verhuur moet de eigenaar een energielabel (energielabel) overleggen van maximaal tien jaar oud (zie dossier Energielabel)
- De haalbaarheid laten onderzoeken van alternatieve systemen (duurzame energie) bij nieuwbouw met een gebruiksoppervlakte van meer dan 1000 m²;
- Cv-ketels en airconditioningsystemen in gebouwen periodiek laten inspecteren op uitstoot en efficiëntie.
- Verwarmingsinstallaties waarvan de ketel een vermogen heeft dat groter is dan 20 kW en die ouder zijn dan vijftien jaar geheel laten keuren.

Verder moeten gebouwen met een gebruiksoppervlakte van meer dan 1000 m² waarin publieke diensten worden geleverd voorzien zijn van een zichtbaar energielabel. Het energielabel en de periodieke inspectie moeten op onafhankelijke wijze tot stand komen. Nederland voldoet al aan een aanzienlijk deel van de richtlijn (zie de paragrafen hiervoor). Ook kent Nederland al een periodiek keurings- en onderhoudsregime voor cv-ketels met een vermogen van meer dan 100 kW. Nederland vult de keuring van cv-ketels/verwarmingsinstallaties in via voorlichting en stimulering. Het verplicht keuren en onderhouden van grote ketels is in Nederland voorgeschreven op grond van de Wet milieubeheer. Op 1 januari 2008 is in Nederland het energielabel ingevoerd. De periodieke inspectie van airconditioninginstallaties met een koelvermogen van meer dan 12 kW moet nog worden ingevoerd. Nederland zal dit onderdeel zo spoedig mogelijk invoeren.

Bijlage A)

WERKPROGRAMMA SCHOON EN ZUINIG

Nieuwe energie voor het klimaat (september 2007)

Algemeen

Het werkprogramma Schoon en Zuinig is niet alleen toegespitst op de gebouwde omgeving, maar richt zich ook op de energie- en industriesector, de verkeer- en vervoerssector, de landbouw en de overheidssector.

Dit werkprogramma beschrijft een samenhangend pakket aan maatregelen die in drie 'golven' in gezet zouden moeten worden (bron: ©Werkprogramma Schoon en Zuinig):

"1. De eerste golf is: 'Meters maken'.

Dat gebeurt via het hele pakket aan maatregelen dat nu al 'op de plank ligt'. Ze komen van de plank. Ze zullen worden ingezet via afspraken met de sectoren en met behulp van de kant-en-klare beleidsinstrumenten die de overheid nu al in portefeuille heeft. Er kunnen niet-technologische belemmeringen zijn, die de overheid dan zal helpen opruimen.

2. De tweede golf is: 'Meters voorbereiden'.

Dat houdt in: versneld werken aan opties die over enkele jaren voluit kunnen worden ingezet, maar die nog enige ontwikkel- en aanlooptijd nodig hebben. Dit is het geval in de demonstratiefase en bij innovaties die versneld moeten worden. In een aantal gevallen kan het ook nodig zijn hiervoor specifieke beleidsinstrumenten te ontwikkelen, bestaande instrumenten aan te passen en/of barrières te slechten.

3. De derde golf is: 'Verdergaande innovaties'.

Dat gebeurt door het uitvoeren van een innovatieagenda voor de middellange en de lange termijn, onder meer via het versterkt doorzetten van de Energietransitie als permanente bron van innovaties uit de samenleving. Die zijn nodig om ook na deze kabinetsperiode de vaart erin te kunnen blijven houden.

De eerste golf kan en zal direct in gang worden gezet. Tegelijkertijd wordt begonnen met het voorbereiden van de tweede en de derde golf.

Onzekerheden en dilemma's

Het tegelijkertijd werken aan de 3 golven lijkt eenvoudig en realiseerbaar, maar is complexer dan het lijkt. Er spelen namelijk verschillende onzekerheden en dilemma's, waarop het kabinet antwoorden moet en wil geven. Ten eerste: voor de grote energiegebruikers wordt klimaatbeleid gevoerd via het Europese emissiehandelssysteem (Emissions Trading Scheme, ETS). Zo'n 40% van de Nederlandse emissies valt onder dit systeem. Om redenen van kosteneffectiviteit en concurrentie worden emissieplafonds voor deze categorie via Europese afspraken vastgelegd. Nederland brengt in dit overleg zijn ambities in en zal invloed uitoefenen. Waar de doelen uiteindelijk Europees op uitkomen is nog onzeker. 'Klimaatdiplomatie' is daarom van groot belang. Daarin zal Nederland actief zijn en zijn bondgenoten opzoeken.

Ten tweede: bij de huidige stand van de techniek lopen de kosten voor emissiereductie (euro's per ton vermeden CO₂) sterk op bij verdergaande maatregelen. De eerste reducties zijn tegen relatief lage kosten te realiseren, maar daarna loopt de kostencurve snel op. Via innovatie kunnen de kosten dalen en komen nieuwe oplossingen in zicht. De innovatie moet dan ook worden versneld.

Ten derde: voor de komende jaren zijn afspraken te maken met en maatregelen te nemen door de belangrijkste economische actoren. Die zijn gebaseerd op de beste kennis die nu

voorhanden is. Maar de ontwikkelingen kunnen in de praktijk altijd anders lopen dan nu valt te voorzien, zowel in positieve als in negatieve zin. Op termijn is er wellicht meer nodig dan wat hier en nu mogelijk is. Dat moet worden voorbereid, zodat wanneer dat over enkele jaren nodig mocht blijken, de maatregelen dan ook direct kunnen worden ingezet.

Antwoord op de dilemma's

Om deze onzekerheden en dilemma's het hoofd te bieden worden verschillende beleidslijnen naast elkaar gevolgd:

- Versterken van de internationale klimaat en energiediplomatie. Deze wordt met name gericht op een reductiedoelstelling van 30% in 2020 binnen het Europese systeem van emissiehandel, en op het zo veel mogelijk veilen van emissierechten in plaats van deze zoals nu gebeurt gratis ter beschikking stellen. Verder zal voor hernieuwbare energie eind dit jaar de Europese ambitie in een concrete aanpak worden vertaald die ook in Nederland doorwerkt.
- Verdere ontwikkeling van mogelijkheden die de overheid heeft om verdergaande maatregelen te realiseren. Het kan hierbij gaan om instrumenten die moeten worden aangepast of zelfs nieuw moeten worden ontwikkeld, maar ook om het wegnemen van allerlei barrières die ooit zijn ontstaan en die onbedoeld de transitie naar een duurzame energiehuishouding hinderen.

Met dit geheel, de drie 'golven' van maatregelen, de klimaatdiplomatie en de vernieuwing van het overheidsbeleid en -instrumentarium, gaat het kabinet aan de slag. Tijdens de rit, maar met name in het 'peiljaar' 2010 wordt bijgehouden (monitoring) hoe de feitelijke ontwikkelingen lopen, hoe deze zich verhouden tot wat in Schoon en Zuinig is vastgelegd, en wordt geanalyseerd wat de oorzaken zijn. De ontwikkelingen zullen tussentijds telkens worden besproken met de partijen waarmee nu afspraken worden gemaakt. Vanzelfsprekend zullen tussentijdse bevindingen ook jaarlijks aan de Tweede Kamer worden gerapporteerd. Op basis van de bevindingen in 2010 zal het kabinet besluiten over de precieze inzet en vormgeving van de tweede golf van maatregelen, en over de verdere ontwikkeling van de opties die door de derde golf, innovatie, binnen handbereik komen. Er is rond die tijd helderheid over de doelen die met ETS in Europees verband zijn afgesproken, en het is dan duidelijk wat te verwachten valt van Europese normstelling voor apparaten, auto's en andere. Tegen deze achtergrond kan in 2010 worden besloten over het tempo en de mate waarin een dan ontwikkeld pakket aan opties zal worden ingezet:

- Bijstelling van de afspraken met de sectoren.
- Additioneel innovatiebeleid.
- Verandering van de 'mix' van maatregelen energie-efficiency, hernieuwbare bronnen en schoon fossiel (CO₂-afvang en opslag).
- Inzet van de nieuwe bestuurlijke instrumenten die nu nog niet beschikbaar zijn, maar die in de komende jaren worden ontwikkeld.
- Extra Joint Implementation (JI) en Clean Development Mechanism (CDM) projecten waarmee emissiereducties in het buitenland kunnen worden gerealiseerd die voor de Nederlandse doelstelling meetellen.

Het kabinet gaat er vanuit dat de maatregelen die met de sectoren zijn afgesproken, in combinatie met de inzet van de overheid zelf, leiden tot het gewenste tempo van emissiereductie en energie-efficiency die nodig zijn om de kabinetsdoelen te halen. Het is op dit moment onzeker of de doelstelling voor duurzame energie in 2020 zal worden gehaald. De maatregelen van het kabinet zijn en blijven gericht op het behalen van deze doelstelling. In het werkprogramma wordt een belangrijke stap gezet in die richting. Afhankelijk van toekomstig Europees beleid en de ontwikkeling van de kosten van de verschillende duurzame opties, zal het kabinet in 2010 opnieuw bezien welke maatregelen moeten worden genomen om de doelstelling voor duurzame energie te halen."

Voor de woningvoorraad zijn met name de voorgestelde maatregelen en instrumenten interessant die voor de sector 'Gebouwde Omgeving' ingezet gaan worden.

“Gebouwde omgeving

Voor de gebouwde omgeving wordt voor de periode 2007-2011 121 mln euro extra ter beschikking gesteld. Het plan Meer met Minder wordt uitgevoerd. De energieprestatie voor de nieuwbouw wordt periodiek aangescherpt. De energiezuinigheid van apparaten zal worden gestimuleerd. Met innovatie en het plan van de sector ('Meer met Minder') is de ambitie van het kabinet 6 tot 11 Mton CO₂-reductie in 2020 ten opzichte van ongewijzigd beleid. Hieronder een overzicht van de maatregelen en instrumenten, de leidende partij(en) en de planning.

Bestaande bouw

- Per 2008 wordt het energielabel verplicht op mutatiemomenten (verkoop/huur).
leiding VROM; planning 2008.
- Het kabinet levert een financiële bijdrage aan de stimulering van energiebesparing bij eigenaar-bewoners / kleine particuliere verhuurders, als onderdeel van het plan Meer-met-Minder. In 2011 ongeveer 500.000 gebouwen energiezuiniger, en daarna 300.000 gebouwen per jaar.
leiding VROM; planning 2008 e.v.
- Subsidieregeling voor stimulering van duurzame energieopties in de bestaande bouw (zonneboilers, warmtepompen en zon-pv). In 2011 zijn 100.000 bestaande woningen voorzien van hernieuwbare energievoorzieningen.
leiding EZ/VROM; planning 2008.
- Normstelling aan de energieprestatie van bestaande gebouwen verkennen, juridische implicaties.
leiding VROM. planning 2008 e.v.
- Afspraken met woningcorporaties over verbetering van de energieprestatie van huurwoningen.
leiding VROM; planning 2008.
- Woningwaarderingssysteem aanpassen per 2009. Overige aanpassingen aan de huurregeling worden verkend.
leiding VROM; planning 2009.
- Verruiming EIA voor energiebesparing in gebouwen.
leiding EZ; planning 2008.
- Pakket stimulering energiebesparing; verkenning hoe de Regeling Groen Beleggen toegankelijker kan worden voor energiebesparing in gebouwen.
leiding VROM/FIN; planning 2008.
- Inzet op Europese aanscherping van energiegebruik van elektrische apparaten (EU): richtlijn Ecodesign.
leiding VROM/EZ; planning 2008 e.v.
- Wenselijkheid en mogelijkheden van een cap en trade systeem worden onderzocht als alternatieve route.
leiding VROM/EZ; planning 2010.

Nieuwbouw

- Aanscherping EPC voor woningbouw. Doel de energieneutrale woning in 2020. Voor de utiliteitsbouw geldt een vergelijkbare aanscherping met als doel alle nieuwe utiliteitsbouw 50% energie-efficiënter in 2017.
leiding VROM; planning 2011/2015.

- Rijksgebouwendienst geeft voorbeeld en loopt één fase vooruit met nieuwbouw.
leiding VROM; planning 2008 e.v.
- Programma voor innovatie en opschaling van nieuwe technieken nieuwbouw en bij renovatie van bestaande bouw.
leiding VROM planning 2008-2012.

Meer informatie over het project Schoon en Zuinig is onder meer te vinden op www.vrom.nl/schoonenzuinig en op www.vrom.nl/pagina.html?id=2706&sp=2&dn=7421

Bijlage B)

PLATFORM ENERGIETRANSITIE GEBOUWDE OMGEVING

Hieronder staat de integrale tekst van het Factsheet Platform EnergieTransitie Gebouwde Omgeving (te vinden op de website van www.senternovem.nl).

2030: VIJFTIG PROCENT MINDER ENERGIEGEBRUIK

Over twintig jaar is het energiegebruik in gebouwen in Nederland met vijftig procent teruggedrongen, vergeleken met 1990. Zowel woningen als kantoren, oude en nieuwe gebouwen gebruiken in 2030 gemiddeld de helft minder aan fossiele brandstoffen. Het Platform EnergieTransitie Gebouwde Omgeving (PeGO) maakt zich hier hard voor.

Platform

In het platform werken marktpartijen uit de bouw, kennisinstellingen en adviseurs, gebruikers van gebouwen én de overheid aan het terugdringen van het energiegebruik. Samen werken aan één doel: een duurzame energiehouding in de gebouwde omgeving.

Aanpak

In het platform werken drie werkgroepen samen om het energiegebruik terug te dringen: de werkgroep Innovatie streeft naar een zelflerende en innoverende keten van kennisinstellingen en uitvoerende partijen die elkaar scherp houden.

De werkgroep Bestaande Bouw wil de komende jaren een half miljoen bestaande woningen op energielabel B brengen.

De werkgroep Regelgeving tenslotte, pakt gesignaleerde knelpunten en onduidelijkheden uit de werkgroepen Bestaande bouw en Innovatie op. Ook werkt de werkgroep Regelgeving nieuwe kansen en ontwikkelingen uit in concrete voorstellen.

WERKGROEP INNOVATIE

Tachtig voorbeeldprojecten

Woningcorporaties, projectontwikkelaars en gemeenten, maar ook adviseurs, kennisinstellingen, energieleveranciers en architecten: partijen die samenwerken aan vernieuwingen krijgen steun van de werkgroep Innovatie. De uitdaging van deze brede coalities is energetisch goede concepten ontwikkelen in nieuwe of bestaande bouw die tegelijkertijd comfortabel en van hoge bouwkundige kwaliteit zijn. Tot 2012 wil de werkgroep tachtig grote voorbeeldprojecten realiseren: woningen, utiliteitsprojecten en zelfs complete duurzaam en integraal ontwikkelde gebieden (inclusief natuur en infrastructuur).

Kennis verspreiden en vernieuwen

Als de kennis en ervaring uit de voorbeeldprojecten straks gemeengoed zijn voor alle marktpartijen, kan de overheid duurzame energiehouding ook stimuleren met wettelijke normen. De werkgroep Innovatie voedt kennisinstellingen met praktijkervaringen uit de bouw en renovatie. Hiermee kunnen de kennisinstellingen vervolgens innovatieve concepten ontwikkelen. De brede coalities brengen deze concepten weer in praktijk en de nieuwe kennis wordt lokaal en landelijk verspreid. Kennismanagement is nodig om versneld innovaties door te voeren.

WERKGROEP BESTAANDE BOUW

100 PJ per jaar besparen

De meeste energiebesparing is in de bestaande bouw te realiseren met bestaande technieken en maatregelen, denk aan isolatie en efficiëntere installaties. De werkgroep Bestaande Bouw pakt dit op. Ze is medeinitiatiefnemer van het nationale energiebesparingsplan 'Meer met Minder' om vanaf 2020 per jaar 100 PJ te besparen.

Financiële steun en voorlichting

Eigenaren van woningen en gebouwen worden gestimuleerd om te investeren in energiebesparende maatregelen. Investeringsmomenten (zoals verbouwingen, koop- en verkoop) zijn een goede gelegenheid om energiebesparende maatregelen door te voeren. Woningeigenaren kunnen met een speciaal fonds geld lenen tegen een lage rente om te investeren in energiebesparingen. Ook komt er één loket voor alle vragen en diensten. Met goede informatie en de juiste middelen kan iedereen weloverwogen keuzes maken en de bijbehorende financiering regelen.

Drie pilotprojecten in 2008

De werkgroep Bestaande Bouw toetst de 'Meer met Minder'-aanpak met drie pilotprojecten: particuliere woningverbetering, wijkaanpak en utiliteitsbouw. Brancheorganisaties uit de energie-, bouw- en installatiewereld passen de expertise en kennis uit deze pilots vervolgens grootschalig toe. Het doel is de komende vier jaar een half miljoen bestaande huizen op het niveau van energielabel B brengen en jaarlijks gemiddeld 210.000 woningen te verbeteren.

WERKGROEP REGELGEVING

De werkgroep Regelgeving doet voorstellen voor stimulerende regels. Tegelijkertijd adviseert ze de overheid om belemmerende regels aan te passen of op te heffen. Zowel voor huur- als koopwoningen liggen hier kansen.

Normering

Uit onderzoek blijkt dat verbetering van de energieprestatie tot niveau energielabel B voor het overgrote deel van de bestaande woningen/gebouwen mogelijk is. Dat is technisch en financieel haalbaar. De werkgroep Regelgeving werkt aan voorstellen voor een minimumnorm. Zo'n wettelijke norm moet uiteraard worden ingebed in een goed stelsel van maatregelen gericht op informatievoorziening, stimulering en ondersteuning.

Flexibele bouwregels

Gemeenten die voorop willen lopen met een ambitieus lokaal energiebeleid moeten hiervoor de mogelijkheid krijgen: ze hebben een stevige basis nodig en moeten eigen energie-eisen kunnen stellen, aanvullend op het Bouwbesluit. Voor de nieuwbouw stelt de werkgroep daarvoor om de regelgeving voor ruimtelijke ordening en bouw te flexibiliseren.

Meer informatie over het Platform EnergieTransitie Gebouwde Omgeving is te vinden op de website van Senter Novem (www.senternovem.nl).

Bijlage C)

LENTE AKKOORD

Het Lente akkoord "Energiebesparing in de nieuwbouw is op 22 april 2008 ondertekend door het Rijk (de partijen 1 en 2) en verschillende marktpartijen (3 tot en met 5):

1. De Minister voor Wonen, Wijken en Integratie, mevrouw drs. Ella Vogelaar, te dezen handelend als 1. bestuursorgaan;
2. De Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, mevrouw dr. Jacqueline Cramer, te dezen handelend als bestuursorgaan;
3. De vereniging Bouwend Nederland, statutair gevestigd te Zoetermeer, te dezen rechtsgeldig vertegenwoordigd door de voorzitter, de heer mr. drs. L.C. Brinkman, hierna te noemen "Bouwend Nederland";
4. De vereniging NEPROM, statutair gevestigd te Voorburg, te dezen rechtsgeldig vertegenwoordigd door de voorzitter, de heer drs. H.D. Werner, hierna te noemen "NEPROM";
5. De vereniging NVB, statutair gevestigd te Voorburg, te dezen rechtsgeldig vertegenwoordigd door de voorzitter, de heer J. Goossens, hierna te noemen "NVB";

De artikelen 1 (doelen en 2 (inhoudelijke afspraken over de te bereiken doelen en de inspanningen van partijen) luiden als volgt:

"Artikel 1 Doelen

1. Met dit convenant wordt beoogd het gestandaardiseerde energieverbruik in de volle breedte van de nieuwbouwproductie (woning- en utiliteitsgebouwen) te verlagen met:
 - 25% - per 1 januari 2011
 - 50% per 1 januari 2015ten opzichte van het gebouwgebonden energieverbruik in gebouwen die gebouwd zijn/worden conform de op 1 januari 2007 vigerende bouwregelgeving en voor zover dat valt onder de reikwijdte van de Energieprestatienorm EPN.
2. Met dit convenant wordt tevens beoogd om tot een nieuwe energieprestatienorm te komen, die beter aansluit bij het werkelijke energieverbruik en die beter aansluit bij de beleving (comfort en woonlasten) van de consument.

Artikel 2 Inhoudelijke afspraken en de inspanningen van partijen

1. Reductie energieverbruik

- a) Het convenant heeft betrekking op het terugdringen van het energieverbruik in gebouwen door de toepassing van al bewezen maar nog onvoldoende in de markt toegepaste concepten en technieken voor energiebesparing gerelateerd aan verwarmen, koelen, ventileren, tapwaterverwarming en eventueel andere gebouwgebonden energiefuncties. De te behalen energiebesparing kan bereikt worden door een combinatie van gebouwgebonden maatregelen en gebiedsgebonden maatregelen.
- b) Bij de realisatie van de energiebesparingambities dient de Energieprestatiecoëfficiënt EPC voor woningen zoals geldend per 1 januari 2006 als ondergrens voor de energetische kwaliteit van de woningen. Voor utiliteitsgebouwen geldt tot 1 januari 2009 de EPC zoals geldend per 1 januari 2003 als ondergrens. Vanaf 1 januari 2009 geldt voor utiliteitsge-

bouwen de EPC zoals geldend per 1 januari 2009 als ondergrens voor de energetische kwaliteit van de gebouwen.

- c) Voor zowel de woningbouw als de utiliteitsbouw worden de reductiedoelstellingen bepaald ten opzichte van het gebouwgebonden energieverbruik (in megajoules) in gebouwen die gebouwd zijn/worden conform de op 1 januari 2007 vigerende bouwregelgeving en voor zover dat valt onder de reikwijdte van de EPN.
- d) Op dit moment worden gebiedgerichte maatregelen al in de berekening van de Energieprestatiecoëfficiënt EPC meegenomen, echter met onjuiste rendementen of door middel van gelijkwaardigheidverklaringen. Deze situatie is onwenselijk omdat deze voor de doelstelling effectieve systemen daardoor onvoldoende worden gewaardeerd. Dit is een obstakel voor de toepassing van deze systemen. Partijen spreken af de in de EPN te waarderen maatregelen dan ook te beperken tot maatregelen op perceelsniveau. Daarnaast zal voor gebiedsgerichte maatregelen zoals bodemenergie, collectieve warmtepompen en zonneboilersystemen helderheid worden verschaft door de bepalingsmethode hiervoor separaat vorm te geven. Tot deze nieuwe wijze van waarderen is uitontwikkeld, wordt het instrument Energieprestatie op Locatie EPL als monitor gebruikt voor de beleidsambities.
- e) Om onduidelijke grenzen tussen perceel- en gebiedgebonden maatregelen en dubbelstellingen te voorkomen zal VROM vóór 1 januari 2009 in overleg met de marktpartijen de systeemgrenzen vaststellen voor deze nieuwe wijze van energieprestatienormering. Warmtelevering van buiten de gebiedsgrenzen zal blijvend met een forfaitaire waarde worden aangegeven.
- f) De energiereductieambitie uit dit convenant heeft betrekking op de perceelsgebonden maatregelen alsook de hierboven bedoelde gebiedsgerichte maatregelen en blijft gelijk aan de ambitie zoals verwoord in het kabinetsprogramma Schoon & Zuinig (EPC-aanscherping 25 % en 50%).
- g) Indien de onder artikel 1 genoemde ambities niet behaald worden binnen de condities zoals genoemd in artikel 2.1.a tot en met 2.1.d., dan zal de EPC (of eventueel een dan van kracht zijnde nieuwe systematiek van energieprestatienormering) voor het gebouwgebonden energieverbruik aangescherpt worden met 25% per 1 januari 2011 en 50% per 1 januari 2015 zoals aangekondigd in het kabinetsprogramma Schoon & Zuinig (2007).
- h) Bij bovenstaande wordt aangesloten op de herziening van de energieprestatienorm EPN die momenteel
- i) in opdracht van het ministerie van VROM wordt uitgevoerd door de NEN-Commissie Energie Prestatie Gebouwen (EPG).

2. Herziening Energieprestatienorm EPN

- a) Partijen zijn het er over eens dat de huidige methodiek van energieprestatienormering aan een grondige herziening toe is en spreken de intentie uit om in gezamenlijkheid te komen tot een nieuwe vorm van energieprestatienormering. Partijen nemen daarbij hun eigen verantwoordelijkheid om hun expertise, standpunten en praktijkervaringen in dat kader bij het Nederlands Normalisatie Instituut NEN in te brengen.
- b) Partijen zijn het er over eens dat in de herziening in ieder geval de volgende aspecten moeten worden meegenomen:
 - optimale afstemming tussen de rekenmethoden voor de energieprestatie van de nieuwbouw en de energieprestatie van de bestaande bouw (loopt: ontwikkeling Energieprestatienorm Gebouwen, EPG);

- vereenvoudiging van de methodiek;
 - betere relatie tussen de berekende energienorm en het werkelijke energieverbruik (wordt meegenomen in ontwikkeling EPG);
 - verdiscontering van gebruikersinvloed (loopt: probabiliteitsonderzoek TNO Bouw);
 - oververhitting;
 - kwaliteit van het binnenmilieu;
 - een goede waardering van schilmaatregelen, installatiemaatregelen en gebiedsmaatregelen;
 - de herziene methodiek moet resulteren in een voor de consument begrijpelijk en communiceerbaar label (vergelijkbaar met het energielabel voor bestaande gebouwen) of een begrijpelijke waarde;
 - toekomstbestendigheid van de methodiek: de methodiek moet in principe geschikt zijn voor de berekening van de energieprestatie van energieneutrale gebouwen in de toekomst om te voorkomen dat de markt teveel wordt geconfronteerd met wijzigingen in de methodiek;
 - de mogelijkheden om de bewijslast voor het behalen van een bepaalde energieprestatiewaarde te vereenvoudigen.
- c) In afwachting van de inwerkingtreding van de herziene norm zullen partijen zich inzetten om de in lid 1 beschreven werkwijze van een gecombineerde energieprestatie per gebouw en per gebied reeds zo veel mogelijk in de praktijk toe te passen.
- d) Partijen streven ernaar dat de nieuwe norm en wettelijke eis per 2011 wordt ingevoerd in het Bouwbesluit en dat daarmee de aanscherping conform de oude systematiek komt te vervallen.

3. Kennisoverdrachts- en stimuleringsprogramma

De marktpartijen zullen voor 1 juli 2008 in overleg met het Ministerie van VROM een langjarig, intensief kennisoverdracht en stimuleringsprogramma opzetten gericht op de bouwbrede invoering van bewezen, energiebesparende technieken.

Kern van het kennisoverdracht- en stimuleringsprogramma is dat aan opdrachtgevers instrumenten worden aangereikt om de te behalen energiebesparing te realiseren, dat partijen gestimuleerd worden om die instrumenten toe te passen en dat partijen een platform wordt geboden om van elkaar te leren. Tevens zullen in een dergelijk programma door middel van praktijktoepassingen bestaande energiezuinige technieken verder worden geoptimaliseerd. Hiertoe zullen in elk geval kennisoverdrachtbijeenkomsten worden georganiseerd en publicaties worden uitgebracht. Zo mogelijk worden opleidingstrajecten ontwikkeld en implementatietrajecten voor reeds ontwikkelde energiebesparingstechnieken uitgevoerd.

In het programma wordt onderscheid gemaakt in kennisoverdracht naar opdrachtgevers en naar uitvoerende partijen, waarbij elke doelgroep via de voor die sector gangbare kanalen wordt benaderd.

In het kennisoverdracht- en stimuleringsprogramma wordt tevens aandacht besteed aan bouwprocesinnovatie, kwaliteitsborging en het vergroten van het draagvlak onder consumenten.

Partijen zetten zich in om, naast betere energieprestaties, kwaliteitsverbetering te realiseren op onderwerpen als:

- • gezondheid, binnenmilieu en oververhitting;
- • gedragsbeïnvloeding van bewoners en gebruikers;
- • gebruiks- en onderhoudsinstructies;
- • professionalisering opdrachtgeverschap.

De marktpartijen dragen er zorg voor dat kwaliteitsverbetering op onder andere de hierboven genoemde punten een belangrijk onderdeel zal vormen van het kennisoverdracht- en stimuleringsprogramma. Uitgangspunt daarbij is dat het toepassen van energiebesparingsmaatregelen niet mag leiden tot vermindering van bouw- en gebruikskwaliteit.

Het nog op te zetten kennisoverdracht- en stimuleringsprogramma zal door NEPROM, NVB en Bouwend Nederland gezamenlijk worden uitgevoerd. Het kennisoverdracht- en stimuleringsprogramma zal mede mogelijk gemaakt worden door ondersteuning van het Rijk met financiële middelen en met het beschikbaar maken van kennis en ervaring met betrekking tot energiebesparing die elders wordt opgedaan. De marktpartijen zullen hun leden stimuleren om deze kennis toe te passen. Het Rijk en de marktpartijen zullen zich gezamenlijk inspannen om het draagvlak voor energiebesparing bij consumenten, gebouwgebruikers en –eigenaren te vergroten.

SenterNovem voert in opdracht van het Ministerie van VROM het programma Kompas uit als ondersteuning voor de uitvoering van energiebesparingsbeleid bij de professionals in de gebouwde omgeving. Met ingang van 1 januari 2009 zal binnen het Kompasprogramma - naast de aandacht voor de bestaande bouw - ook meer aandacht aan de nieuwbouw worden gegeven. Het Rijk zal de marktpartijen zeer nauw betrekken bij de invulling en uitvoering van dit onderdeel van het Kompasprogramma, zodat dit ondersteunend wordt ingezet bij de uitvoering van dit convenant.

4. Experimenten en innovatie

Naast de marktbrede implementatie van bewezen technieken om de doelstellingen van dit convenant in 2010 en 2015 te realiseren, is het ook noodzakelijk om op grotere schaal ervaring op te doen met meer innovatieve energiebesparingsconcepten en –technieken. Daartoe heeft het Rijk afspraken gemaakt met de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), vastgelegd in het Klimaatakkoord. Die afspraken moeten ertoe leiden dat er 10 experimenteergebieden komen waar op grote schaal (5-10% van de totale jaarlijkse nationale nieuwbouwproductie) geëxperimenteerd wordt met zeer energiezuinige nieuwbouw (ten minste 25% energiezuiniger dan de ambities van dit convenant). Deze experimenten hebben tot doel om kennis en ervaring op te doen die instrumenteel is voor de markt. Verdere verbeteringen van de energieprestatie in de reguliere nieuwbouw kunnen op basis hiervan worden vormgegeven. De convenantpartners treden met de VNG in overleg over de verdere vormgeving en inrichting van de experimenten in deze experimenteergebieden en de daarbij te hanteren selectieprocedure(s).

Het Rijk zal er zorg voor dragen dat de kennis en ervaring die in deze experimenten wordt opgedaan beschikbaar komt voor de marktpartijen. Deze kennis kunnen de marktpartijen benutten om de doelstelling van energieneutraal

Bouwen in 2020 te kunnen realiseren.

Buiten de experimenteergebieden is het gemeenten op basis van artikel 122 van de Woningwet niet toegestaan om aanvullende eisen te stellen aan de energetische kwaliteit van de in haar gemeente te realiseren nieuwbouw bovenop de eisen van het Bouwbesluit. Het Rijk heeft hierbij een handhavende rol.

Naast het hierboven genoemde Klimaatakkoord zal het Rijk in 2008 een Innovatieprogramma Energiebesparing in de Gebouwde Omgeving starten als ondersteuning voor de uitvoering van experimenten met innovatieve concepten en technieken.

Marktpartijen zullen het belang van en hun steun aan de experimenten uitdragen richting hun achterban en hun leden stimuleren om aan bovengenoemde experimenten deel te nemen.

Het is van groot belang dat op eenduidige wijze wordt gecommuniceerd over de stand van de energiebesparingstechnieken, de kosten van energiebesparingsmaatregelen en de kennis en ervaring die in de experimenten en in het implementatietraject van dit convenant worden opgedaan. Partijen zullen hiertoe overleg voeren en hun uitingen onderling afstemmen.

5. Financiële en fiscale stimulering

Voor het welslagen van dit convenant is het noodzakelijk dat er een markt ontstaat voor energiezuinig bouwen. Financiële en fiscale prikkels spelen hierbij een grote rol. Dergelijke prikkels geven een impuls aan de brede toepassing van bewezen, marktrijpe energiebesparende technieken. Met de volgende activiteiten wordt hier invulling aan gegeven:

- Onderzoek naar mogelijkheden fiscale en financiële ondersteuning na 2010: in 2010 zal de uitvoering van het convenant worden geëvalueerd. Onderdeel van de evaluatie is de effectiviteit van de ingezette financiële instrumenten genoemd in dit artikel. Op basis van deze evaluatie wordt door de partijen vastgesteld of het noodzakelijk is dat de genoemde instrumenten worden voortgezet, gewijzigd of aangevuld met nieuwe financiële instrumenten.
- Fiscale vergroening: in het ontwikkelen van plannen voor verdere vergroening van het belastingstelsel houdt het Rijk rekening met de gemaakte afspraken in dit akkoord. In het licht van deze afspraken zullen voor- en nadelen van een verdere vergroening worden bekeken. Er zal over deze plannen overleg worden gevoerd met de marktpartijen.

Het Rijk zegt tevens toe zich te zullen inzetten om de volgende regelingen te realiseren en waar opportuun in te zetten ten behoeve van de realisatie van de afspraken in dit convenant:

- Innovatieprogramma energiebesparing bij nieuwbouw en renovatie: Het budget en de inhoud worden in de loop van 2008 gepresenteerd. Via het Platform Energietransitie Gebouwde Omgeving (PeGO) hebben markt- en maatschappelijke partijen de mogelijkheid om een bijdrage te leveren aan de inhoud van het programma.
- Ondersteuning duurzame warmte: Een subsidieregeling voor investeringen in concepten voor duurzame warmte (warmtepompen, zonneboilers, warmte-koude-opslag, geothermie en dergelijke) in combinatie met een minimale energieprestatieverbetering. Deze regeling zal in de loop van 2008 worden gepubliceerd als onderdeel van het Aanvalsplan Warmte van het Rijk. Voor de formulering van het Aanvalsplan Warmte worden stakeholders in de warmtevoorziening in de markt en de convenantpartijen betrokken.
- Stimuleringsregeling Duurzame Energieproductie (SDE): dit is de opvolger van de MEP. De regeling is een subsidie op duurzaam geproduceerde elektriciteit en gas (biogas). De subsidie komt ten goede aan de producent van de elektriciteit (dus in geval van een PV-paneel op een dak aan de eigenaar van dat paneel).
- Actualisatie Energie Investeringsaftrek (EIA) onder andere voor de gebouwde omgeving: jaarlijks wordt de lijst van maatregelen die aftrekbaar zijn, aangepast aan de actualiteit van zowel het beleid als van de stand der techniek. Het Rijk zal zorgen voor een adequate actualisatie van de lijst met maatregelen voor de gebouwde omgeving.

Voor het einde van 2008 geeft het Rijk aan of deze regelingen gerealiseerd zullen worden.

6. Concurrentiepositie nieuwbouw

De inspanningen om het energieverbruik te verminderen in de nieuwbouw mogen als gevolg van kostenstijgingen niet leiden tot een verslechtering van de concurrentiepositie van de nieuwbouwsector ten opzichte van de bestaande bouw. In respectievelijk 2010 en 2014 zullen partijen onderzoeken of een verslechtering van de concurrentiepositie heeft plaatsgevonden. Als dit het geval is, dan zullen partijen zich gezamenlijk beraden op eventueel te nemen maatregelen."

Het integrale convenant is te vinden op de website van VROM:
www.vrom.nl/get.asp?file=docs/kamerstukken/Tue29Apr20081421330200/DBO2008044409A.pdf

Bijlage D)

MEER MET MINDER

Het Nationale Energiebesparingsplan voor de gebouwde omgeving

In een achtergronddocument dat te vinden is op de website van VROM worden de hoofdlijnen weergegeven van het meer met minder convenant. Het achtergronddocument wordt in het navolgende integraal weergegeven.

“Meer met Minder Het Nationale Energiebesparingsplan voor de gebouwde omgeving is op 23 januari 2008 ondertekend door:

- EnergieNed, federatie van energiebedrijven in Nederland.
- PeGO, Platform Energietransitie Gebouwde Omgeving.
- Aedes vereniging van woningcorporaties.
- VME, Nederlandse Vereniging voor Marktwerking en Energie.
- UNETO-VNI, brancheorganisatie voor de installatiesector en elektrotechnische detailhandel.
- Bouwend Nederland, vereniging en van bouw- en infrabedrijven.
- Ministeries van VROM (Wonen Wijken en Integratie; Ruimte en Milieu) en Economische Zaken.

Marktpartijen en overheid geven mega impuls aan energiebesparing in bestaande gebouwen.

Bovenstaande partijen spreken af dat er in 2020 in tenminste 2,4 miljoen bestaande woningen en utiliteitsgebouwen dertig procent energie bespaard zal zijn. ‘Meer met Minder’ is erop gericht woning- en gebouweigenaren zo eenvoudig mogelijk en zonder hogere maandlasten energie te laten besparen. Goede voorlichting en advisering, in samenwerking met consumentenorganisaties, wordt ondersteund door een één-loket-benadering bij de uitvoering. In 2008 starten pilot-projecten voor tienduizend gebouwen.

Ambitie

Het kabinet heeft ambitieuze doelstellingen geformuleerd op het gebied van energiebesparing, terugdringing van CO₂-uitstoot en duurzame energie. Marktpartijen in de energiesector en de gebouwde omgeving willen hieraan graag een bijdrage leveren. Met het Nationale Energiebesparingsplan ‘Meer met Minder’ is een jaarlijkse besparing mogelijk van 100 petajoule (PJ) vanaf 2020, wat gelijk staat aan een jaar lang warm stoken van alle woningen in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Eindhoven, Breda, Tilburg, Almere en Groningen. Essentieel voor succesvolle uitvoering van ‘Meer met Minder’ is dat de overheid flankerend beleid vaststelt om energiebesparing te stimuleren en belemmerende regelgeving weg te nemen.

Positieve financiële effecten voor consument

‘Meer met Minder’ stelt de overheid in staat om samen met burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties een grote slag te slaan op het gebied van energiebesparing. Hierbij zijn het milieu en de energievoorziening op de lange termijn gebaat, maar ook de portemonnee van de consument. Het plan levert een waardecreatie op van 10 tot 15 miljard euro tot 2020 met positieve financiële effecten voor de consument. Daarnaast verbetert het plan de kwali-

teit van woningen en gebouwen en leidt het tot circa 10.000 extra banen, onder andere in de bouw- en installatiebranche.

Barrières

Het Platform Energietransitie Gebouwde Omgeving, de energieleveranciers en woningcorporaties zijn in constructief overleg met de ministeries van VROM, EZ en Wonen, Wijken en Integratie hoe samengewerkt kan worden in het licht van de ambitieuze energiebesparingsdoelstelling van het kabinet zoals aangekondigd in het kader van het project 'Schoon en Zuinig'. Bij de energieleveranciers, woningcorporaties en de bouw- en installatiewereld is bereidheid hiervoor de handen uit te mouwen te steken. Dit zal hand in hand moeten gaan met structureel flankerend overheidsbeleid dat kan rekenen op breed en langdurig maatschappelijk draagvlak. Bestaande barrières op diverse terreinen zullen uit de weg geruimd moeten worden zodat lonende investeringen in energiebesparing ook daadwerkelijk worden gedaan.

Markt voor energiebesparende maatregelen

Breed maatschappelijk draagvlak

De ministers Cramer en Vogelaar (VROM) en Van der Hoeven (EZ) hebben op 23 januari 2008 het convenant getekend, samen met de energieleveranciers aangesloten bij EnergieNed en VME, Bouwend Nederland en Uneto-VNI. Andere organisaties die de 'Meer met Minder' aanpak ondersteunen en kunnen versterken, worden opgeroepen zich aan te sluiten. De bedoeling is om een zo breed mogelijk maatschappelijk draagvlak te creëren en zoveel mogelijk gebouwen energiezuinig te maken.

Uitnodiging

Het 'Meer met Minder' initiatief gaat uit van de medewerking van andere marktpartijen. De woningcorporaties hebben in hun Plan van aanpak 'Huren met Energie' een vergelijkbare ambitie en aanpak gekozen m.b.t. energiebesparende maatregelen. De deelnemers in het platform Bewoners en Duurzaam Bouwen hebben in een separate verklaring hun intentie tot samenwerking met 'Meer met Minder' bevestigd. Ook andere partijen hebben kenbaar gemaakt toe te willen treden tot het convenant.

Ontwikkeling van structurele markt

De initiatiefnemers willen de overheid ondersteunen bij het verwezenlijken van haar energie-doelstellingen door de ontwikkeling van een structurele markt voor energiebesparing. Door middel van informatie, advies, kwaliteitsborging / certificering en aantrekkelijke financieringsmogelijkheden worden bedrijven en burgers geprikkeld tot het doen van de noodzakelijke investeringen. Gecertificeerde adviseurs, installateurs en aannemers kunnen de verschillende doelgroepen actief begeleiden bij het nemen van energiebesparende maatregelen.

Focus op bestaande woningen en gebouwen

'Meer met Minder' richt zich in de komende dertien jaar op bestaande bouw, omdat daar de grootste energiebesparing valt te realiseren. Circa 75 procent van de bestaande bebouwing in Nederland komt in aanmerking voor een flink aantal maatregelen op het gebied van zuiniger en duurzamer energieverbruik, zoals betere isolatie, efficiënte installaties en inzet van duurzame energie.

'Meer met Minder' is erop gericht om het voor woning- en gebouweigenaren aantrekkelijk en gemakkelijk te maken om deze energiebesparende maatregelen door te voeren. Dat kan door barrières weg te nemen en prikkels te introduceren voor het doen van de noodzakelijke investeringen. Daarbij is stevig flankerend beleid van de overheid van cruciaal belang. Binnen die context kan een gezamenlijke, nationale inspanning van energieleveranciers, marktpartijen en in de gebouwde omgeving, woningcorporaties en andere betrokken partijen de overheid helpen de energiebesparingsdoelstelling te realiseren.

Aanpak per doelgroep

De barrières om tot energiebesparende maatregelen over te gaan, zijn divers en verschillen per doelgroep. Een reden is bijvoorbeeld dat de investeringsdrempel te hoog is; anderen hebben er geen vertrouwen in dat de maatregelen leiden tot lagere energiekosten. 'Meer met Minder' is erop gericht om per doelgroep stelselmatig alle belemmeringen weg te halen en te zorgen dat alle marktpartijen een eenduidig en elkaar versterkend signaal afgeven. Het plan voorziet in een gerichte, specifieke aanpak per doelgroep – woningeigenaren, huurders, verhuurders en zakelijke gebruikers. Uitgangspunt is dat investeringen in energiezuinige maatregelen (woon)lastenneutraal uitpakken. Bij het aanbieden van deze maatregelen wordt ingespeeld op 'natuurlijke' momenten, zoals een verhuizing, verbouwing of renovatieproject.

Meer met Minder programma

Energiebesparende maatregelen verdienen zichzelf terug omdat de energierekening naar beneden gaat. Toch gaan veel huizenbezitters en ondernemers er niet toe over om energiebesparende maatregelen te nemen. 'Meer met Minder' wil daar verandering in brengen door het gemakkelijk en aantrekkelijk te maken energiebesparing in één keer grondig aan te pakken. Gebouweigenaren die meedoen met 'Meer met Minder' kunnen subsidies en een pakket van voordeelmaatregelen krijgen. Bovendien krijgen ze persoonlijke ondersteuning en advies. Ook komt er een landelijke voorlichtingscampagne

Concrete maatregelen

'Meer met Minder' bevat een groot aantal concrete voorstellen om de ambities op het gebied van energiebesparing te realiseren. Dit gebeurt onder meer door het maatwerk advies over energiebesparende maatregelen waarmee eigenaren en gebruikers de energieprestatie van hun woning of gebouw structureel kunnen verbeteren. Deze aanpak stimuleert hen om meerdere energiebesparende maatregelen tegelijkertijd te nemen en zo een substantiële sprong te maken in de energieprestatie van hun woning of gebouw.

Energielabel

Dit mogelijkheden tot energiebesparing komen tot uitdrukking in het energielabel voor gebouwen, dat in Nederland is ingevoerd als uitvloeisel van Europese regelgeving. Additionele financieringsmogelijkheden te worden ontwikkeld, zodat het voor alle doelgroepen mogelijk wordt om in energiebesparende maatregelen te investeren. De voorgestelde aanpak bevat ook prikkels voor de toepassing van innovatieve, duurzame energiebesparende maatregelen, zoals het plaatsen van zonneboilers of warmtepompen.

Lasten neutraal

Bij verhuizing, verbouwing of ketelvervanging zal de consument of ondernemer veel meer dan voorheen worden geattendeerd op de mogelijkheden van energiebesparing. Daarbij wordt het de consument en ondernemer zo aantrekkelijk en gemakkelijk mogelijk gemaakt een totaal pakket aan maatregelen te treffen waarmee gemiddeld 30% energiebesparing wordt gerealiseerd. Het pakket aan maatregelen zal bestaan uit maatregelen met een korte terugverdientijd (isolatie, HR-ketel), zo mogelijk aangevuld met maatregelen die een langere terugverdientijd hebben (zonnepanelen, zonneboiler, warmtepomp).

Ontzorgen

De aanpak is gebaseerd op het ontzorgen van de klant. Een 'regisseur' begeleidt de klant met een gedegen advies, de keuze van het maatregelenpakket, de benodigde offerteaanvragen en eventuele financieringsmogelijkheden. De consument besluit wat hij zelf doet en wat hij overlaat aan een adviseur, installateur, aannemer of energieleverancier. Indien het advies volledig wordt uitgevoerd dan zal de energieleverancier desgewenst onmiddellijk de maandelijkse voorschotnota verlagen in overeenstemming met de verwachte besparing. Met het bespaarde bedrag kan de eventueel benodigde lening worden afgelost om de maatregelen te

financieren of kan de stijging van de huur worden gecompenseerd. Uitgangspunt is uiteindelijk dat de maandelijkse lasten niet stijgen.

Energiebewust

Huishoudens en bedrijven die meedoen aan 'Meer met Minder' kunnen desgewenst ook een jaar lang maandelijks op de hoogte gehouden worden van hun energieverbruik. Zij krijgen dan voorrang bij de plaatsing van de op afstand afleesbare gas- en elektriciteitsmeter die de komende zes jaar gaat plaatsvinden.

Ook zal de energieleverancier een pakket aanbieden om de consument te helpen om nog bewuster met energie om te gaan.

Gedegen uitvoering

De aannemers en installateurs zullen bij verbouwingen en installatiewerk over energiebesparing consumenten en ondernemers gericht adviseren om energiebesparing volgens de 'Meer met Minder' aanpak direct mee te nemen. Daarnaast garanderen zij een gedegen uitvoering van het werk met aandacht voor een gezond binnenklimaat. Voor deze nieuwe en uitgebreidere adviseursfunctie zullen Bouwend Nederland en UNETO-VNI nieuwe opleidingen ontwikkelen.

Campagnes en subsidies

De overheid zal met campagnes de 'Meer met Minder' aanpak onder de aandacht brengen. Een stimuleringsregeling moet het aantrekkelijk maken om een totaal pakket aan maatregelen te treffen waarmee gemiddeld 30% energiebesparing wordt gerealiseerd. Daarnaast zal er voor duurzame maatregelen zoals de warmtepompen, zonnepanelen en zonneboilers een subsidieregeling komen. Ook verruimt de overheid bestaande regelingen voor investering in energiebesparing bij bedrijfspanden. Verder gaat de overheid na of regelgeving, bijvoorbeeld huurregelgeving, energiebesparing in de weg staat en zal ze deze aanpassen indien noodzakelijk.

Meer met Minder Aanpak

In het convenant is vastgelegd dat er in 2011 ten minste vijfhonderdduizend gebouwen energiezuinig zijn gemaakt. Hiertoe zal het tempo worden verhoogd naar het aanpakken van tenminste tweehonderdduizend woningen per jaar in 2010. In 2011 zullen de aanpak en het tempo worden geëvalueerd.

Uitvoeringsorganisatie

Het plan voorziet in de oprichting van een kleine uitvoeringsorganisatie. Deze uitvoeringsorganisatie gaat een coördinerende en sturende rol spelen bij de diverse onderdelen van het actieplan, waaronder landelijke voorlichtingscampagnes, certificering- en kwaliteitsbewaking en controle van de voortgang.

Proefprojecten

Het 'Meer met Minder' programma beoogt in de eerste helft van 2008 een groot aantal (25 – 30) proefprojecten op te starten. In deze projecten zullen de verschillende onderdelen van het 'Meer met Minder' programma in de praktijk getoetst worden. De nadruk ligt enerzijds op het overtuigen van gebouweigenaren en/of bewoners om te investeren in energiebesparende maatregelen ("verleiden") en anderzijds op het zorg dragen dat deze maatregelen probleemloos kunnen worden gerealiseerd ("ontzorgen"). Verder zal de samenwerking tussen de convenantpartijen en –partners getoetst en geoptimaliseerd worden.

Eind 2007 is begonnen met het identificeren van mogelijke proefprojecten. In januari 2008 zijn de werkplannen van de eerste drie proefprojecten met alle betrokkenen afgestemd:

- In Rotterdam zullen 300 eengezinswoningen, die in de komende maanden te koop worden gezet, een maatwerkadvies krijgen over de maatregelen die genomen kunnen worden om de woning energiezuiniger te maken. Potentiële kopers krijgen via de betrokkenen

makelaars toegang tot deze adviezen. Tevens krijgen ze de mogelijkheid om een onafhankelijke bouwregisseur in de arm te nemen, die geïnteresseerden van advies kan voorzien, offertes kan aanvragen, toezicht kan houden op de werkzaamheden en een controle van de oplevering kan uitvoeren. De test wordt uitgevoerd in samenwerking met een makelaarsorganisatie, een energiebedrijf en een EPA-adviseur. Deze test richt zich op de particuliere eigenaar en het natuurlijke moment van woningaankoop.

- In Apeldoorn zal onder leiding van een woningcorporatie een volledige buurt met ca. 600 voornamelijk jaren'70-woningen worden benaderd met voorstellen voor energiebesparende maatregelen. Ook in deze test zal het uitvoeringstraject worden ondersteund door een bouwregisseur. In dit geval zal hiervoor een lokale ondernemer worden ingezet. De gemeente participeert actief in dit proefproject. Deze test is gericht op een wijkaanpak en benut het natuurlijke moment waarop een woningcorporatie in haar woningbestand wil investeren.
- In samenwerking met het Energiecentrum MKB is één branche uitgezocht waarbij het pakket aan energiebesparende maatregelen zich met name richt op ventilatie, verwarming, verlichting en perslucht. Tenminste 100 ondernemers zullen worden benaderd. Er zal een mix gekozen worden van grote en kleine ondernemers, waardoor de quickscan van het Energiecentrum MKB vergeleken kan worden met het maatwerkadvies van Meer met Minder, dat volgens BRL 9500-04 zal worden opgesteld. De één-loket-functie zal worden verzorgd door een landelijk actieve onderneming. Deze test is gericht op de utiliteit en op het natuurlijke moment van verbouwing.

Verdere potentiële proefprojecten zijn reeds geïdentificeerd en de verwachting is dat voor een verdere tiental proefprojecten de werkplannen tijdens februari zullen worden goedgekeurd. Een derde golf van proefprojecten is voorzien voor april.

Meer informatie: (www.minvrom.nl/Docs/bouwen_en_wonen/20080122_MeermetMinder.pdf) en de stichting : www.meer-met-minder.nl

Bijlage E)

CONVENANT ENERGIEBESPARING CORPORATIE-SECTOR

Hieronder volgt de integrale tekst van het convenant:

"Partijen:

1. De Minister voor Wonen, Wijken en Integratie, mevrouw drs. C.P. Vogelaar, te dezen handelend als bestuursorgaan;
2. De Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, mevrouw dr. J.M. Cramer, te dezen handelend als bestuursorgaan;
3. Aedes vereniging van woningcorporaties, statutair gevestigd te Hilversum, te dezen rechtsgeldig vertegenwoordigd door de voorzitter, de heer mr. W.D. van Leeuwen, hierna te noemen "Aedes";
4. Vereniging Nederlandse Woonbond, statutair gevestigd te Amsterdam, te dezen rechtsgeldig vertegenwoordigd door de voorzitter, de heer drs. J.P. Laurier, hierna te noemen "Woonbond".

In aanmerking nemende dat:

1. het kabinetsprogramma "Schoon & Zuinig" van 18 september 2007 in 2020 een CO₂-reductie van 6 tot 11 Megaton in de gebouwde omgeving beoogt;
2. de woningcorporaties verenigd in Aedes in het "Antwoord aan de Samenleving" de ambitie hebben uitgesproken om 20% te besparen op het totale gasverbruik in de bestaande sociale huurwoningenvoorraad in de periode 2008 – 2018;
3. het Rijk met Bouwend Nederland, UNETO-VNI, EnergieNed en VME op 23 januari 2008 het Convenant Energiebesparing bestaande gebouwen ("Meer met Minder") heeft gesloten met de bedoeling een structureel aanbod in de energiebesparingsmarkt voor de gebouwde omgeving te creëren. Dit convenant sluit aan bij overweging n van het Convenant Meer met Minder. Volgens de procedure van artikel 11 van het Convenant Meer met Minder zal Aedes, als mede-initiatiefnemer van het programma Meer met Minder, door ondertekening van dit convenant tevens partij worden van het Convenant Meer met Minder;
4. de woonconsumentenorganisaties verenigd in het Platform Bewoners en Duurzaam Bouwen, waaronder de Woonbond, op 23 januari 2008 een intentieverklaring hebben uitgebracht waarin zij uitspreken de vraag naar en het enthousiasme voor energiebesparende maatregelen bij hun achterban krachtig te zullen stimuleren en bevorderen;
5. het Rijk met Bouwend Nederland, NEPROM en NVB op 22 april 2008 het Lenteakkoord Energiebesparing in de nieuwbouw (hierna: "Lenteakkoord") heeft gesloten, waarin doelstellingen zijn geformuleerd met betrekking tot de energieprestatie van nieuwe woningen en overige gebouwen. Dit convenant sluit aan bij overweging r van het Lenteakkoord. Hiermee wordt geborgd dat de doelstellingen van het Lenteakkoord ook worden vertaald naar de nieuwbouwproductie van woningcorporaties (40% van de totale nieuwbouwproductie);
6. in het kader van de Europese richtlijn energieprestatie van gebouwen (2002/91/EG) in Nederland het energielabel voor woningen en andere gebouwen is ingevoerd per 1 januari 2008 middels het Besluit en de Regeling energieprestatie gebouwen en de partijen dit energielabel willen gebruiken als aangrijpingspunt voor het stimuleren van de verbetering van de energieprestatie van gebouwen.

In overweging nemende dat:

1. alle partijen het belang van energiebesparing zien, vanwege het klimaat, de eindigheid van fossiele brandstoffen en de stijging van de energieprijzen in relatie tot de woonlastenontwikkeling;
2. succesvolle energiebesparing een reeks van samenhangende activiteiten, inspanningen en maatregelen vereist;
3. het voor een succesvolle energiebesparing in de corporatiesector noodzakelijk is om zowel bij de huurders als bij de woningcorporaties daarvoor een groot draagvlak te hebben;
4. de huurders centraal dienen te staan bij het treffen van energiebesparende maatregelen in de corporatiesector, omdat dit noodzakelijk is voor het draagvlak, de acceptatie en de effectiviteit van de maatregelen.
5. onder verwijzing naar het Lenteakkoord, artikel 2, lid 3, het voor opschaling van bewezen energiebesparende technieken noodzakelijk is dat een langjarig, intensief kennisoverdrachts- en stimuleringsprogramma gericht op woningcorporaties en huurders wordt opgezet en uitgevoerd;
6. onder verwijzing naar het Lenteakkoord, artikel 2, lid 4, naast opschaling van bewezen energiebesparende technieken ook experimenten met innovatieve energiebesparingsconcepten en -technieken moeten worden gestimuleerd;
7. energiebesparing in de corporatiesector een grootschalige en integrale aanpak mogelijk maakt.

Komen het volgende overeen:

Artikel 1 Besparingsdoelstellingen

1. Met dit convenant wordt beoogd ten opzichte van de "Referentieramingen energie en emissies 2005-2020" d.d. 1 januari 2005 van ECN een additionele gebouw- en installatiegebonden energiebesparing in de bestaande sociale huurwoningenvoorraad te realiseren van ten minste 24 PJ in de periode 2008 – 2020.1
2. Met dit convenant wordt tevens beoogd het gestandaardiseerde energieverbruik in de volle breedte van de nieuwbouwproductie van woningcorporaties te verlagen met:
 - 25% per 1 januari 2011
 - 50% per 1 januari 2015ten opzichte van het gebouwgebonden energieverbruik in gebouwen die gebouwd worden conform de op 1 januari 2007 vigerende bouwregelgeving en voor zover dat valt onder de reikwijdte van de Energieprestatienorm (EPN).
3. De ambities gaan over het gebouwgebonden energiegebruik voor met name ruimteverwarming, warm tapwater en ventilatie.

Artikel 2 De aanpak van Aedes en de Woonbond

1. De aanpak staat in hoofdlijnen beschreven in de notitie "Huren met energie", plan van aanpak aangenomen door de Ledenraad van Aedes op 10 januari 2007, en de notitie "De Woonbond Bespaart!" van de Woonbond.
2. De aanpak van Aedes en de Woonbond is generiek en richt zich primair op hun leden, maar waar mogelijk ook op andere woningcorporaties en huurdersorganisaties.
3. Voor het treffen van energiebesparende maatregelen door woningcorporaties wordt zo mogelijk aansluiting gezocht bij natuurlijke momenten, zoals mutatie en planmatig onderhoud. Daarnaast worden ook de mogelijkheden benut bij grootschalig onderhoud, ingrijpende woningverbetering en herstructurering en worden speciale maatregelgerichte acties uitgevoerd.
4. Daarnaast streven partijen er naar dat door bewustwordings- en voorlichtingscampagnes ook het gebruikersgedrag wordt beïnvloed.

Artikel 3 De inspanningen van Aedes en de Woonbond

1. Aedes en de Woonbond spannen zich ervoor in dat de energiebesparende maatregelendirect na de ingreep op complexniveau tot lagere woonlasten voor de huurders leiden. Dat wil zeggen dat de afname van de maandelijkse kosten voor elektriciteit en gas als gevolg van de ingreep groter is dan de toename van de huur, gemiddeld op complexniveau. Dit wordt vormgegeven in een woonlastenwaarborg waarin zo objectief mogelijk inzichtelijk wordt gemaakt dat op complexniveau de gerealiseerde besparing op de energiekosten groter is dan de huurverhoging die voor de maatregelen in rekening wordt gebracht. Hierbij wordt uitgegaan van de berekende besparing op de energiekosten voor gebouwgebonden energiegebruik, uitgaande van een genormeerd (gestandaardiseerd) verbruik.
2. Aedes en de Woonbond stimuleren dat het treffen van energiebesparende maatregelen zo nodig wordt gecombineerd met maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van het binnenmilieu, en waar mogelijk, ook maatregelen ter verbetering van het wooncomfort. Speciale aandacht gaat uit naar het ontmoedigen van het toepassen van afvoerloze geisers en andere open verbrandingstoestellen.
3. Aedes en de Woonbond stimuleren dat woningcorporaties en huurdersorganisaties op lokaal niveau afspraken maken over energiebesparing. Het daaruit voortvloeiende overleg moet leiden tot een uitvoeringsplan met activiteiten en energiebesparende maatregelen op de korte en middellange termijn. Aedes en de Woonbond zullen lokale afspraken bevorderen door middel van:
 - bewustwording en stimulering,
 - informatievoorziening (checklist lokale afspraken) en voorbeeldprojecten,
 - facilitering van het lokale overleg,
 - advisering van huurdersorganisaties, kennisuitwisseling en netwerken vancorporaties.
4. Bevordert wordt dat in het lokale overleg onder andere de volgende zaken worden besproken:
 - voorraadbeleid en portefeuillebeheer ten aanzien van energiebesparing,
 - labelverbetering,
 - de drie sporen van Aedes: ingrijpende woningverbetering, verhoging ambitie planmatig onderhoud, specifieke maatregelgerichte acties,
 - maatregelen gericht op gezondheid (binnenmilieu) en innovatie,
 - draagvlakverbreding.
5. Aedes stimuleert haar leden de energieprestatie van hun bezit in beeld te brengen door het bepalen van energielabels. Aedes onderzoekt jaarlijks de kwaliteit van de sociale woningvoorraad op basis van energielabels. Hiervoor wordt door Aedes en de Woonbond een uitwerking gemaakt, waarbij apart de situatie wordt meegenomen waarbij sprake is van comfortverbetering, bijvoorbeeld wanneer een moederhaard wordt vervangen door een cv-installatie.
6. Het streven bij ingrijpende woningverbetering is energielabel B of minimaal twee klassen in het energielabel.
7. Conform het "Antwoord aan de Samenleving" zullen woningcorporaties het mogelijk maken dat ten minste 20% wordt bespaard op het gasverbruik in de bestaande voorraad over de periode 2008-2018. In het "Nationaal Energieprogramma Meer met Minder" (d.d. 25 juni 2007) is aangegeven dat woningcorporaties tot 2020 bovenop bestaand beleid additioneel 24 PJ besparen. Voorlopig wordt uitgegaan van 2,5 miljard euro, waarvan 1,25 miljard euro onrendabel.
8. Ingeval de (extra) investeringen in energiebesparing naar het oordeel van het CFV of WSW de financiële draagkracht van een substantieel aantal individuele corporaties te boven gaan, treden partijen daarover met elkaar in overleg.

Artikel 4 De inspanningen van het Rijk

1. Het Rijk zorgt ervoor dat de energieprestatie van woningen zo spoedig mogelijk in het Woningwaarderingssstelsel (WWS) wordt opgenomen . Deze wijziging van het WWS wordt zodanig vormgegeven dat er voor verhuurders stimulansen van uitgaan om de energieprestatie van hun woningen te verbeteren en de stelselwijziging daardoor een positieve bijdrage levert aan de realisatie van de besparingsdoelstellingen van dit convenant.
 - a) De wijziging van het WWS krijgt als volgt vorm:
 - b) de bestaande woningwaarderingpunten voor de onderdelen verwarmingswijze en isolatie worden vervangen door een waardering op basis van het energielabel van de woning;
 - c) op het moment van omzetting van het oude naar het nieuwe WWS is het totale aantal woningwaarderingpunten voor energieprestatie in de huurwoningenvoorraad op basis het nieuwe WWS gelijk aan het aantal punten in de voorraad op basis van het oude WWS, waardoor het maximaal toegestane huurniveau van de totale huurwoningenvoorraad bij de omzetting gelijk blijft;
 - d) voor de labels A+ en A++ worden extra punten toegekend; d. de waarderingpunten voor energieprestatie worden, conform het bepaalde in artikel 4, eerste lid onder b, zodanig over de labelklassen verdeeld, dat een goede energieprestatie gemiddeld hoger en een slechte energieprestatie gemiddeld lager wordt gewaardeerd ten opzichte van de huidige waardering;
 - e) partijen streven naar een eenvoudig stelsel, waarbij wel zoveel mogelijk recht wordt ge daan aan fundamentele verschillen tussen woningtypen, in het bijzonder tussen eengezins- en meergezinswoningen;
 - f) Aedes en de Woonbond worden nauw betrokken bij de nadere uitwerking van de wijzigingsvoorstellen conform het hiervoor gestelde onder a t/m e.
2. Aan de hand van een evaluatie van de effecten van deze aanpassing van het WWS zal het Rijk na drie jaar bezien of nadere aanscherping van het WWS met het oog op de realisatie van de energiebesparingsdoelstelling van dit convenant noodzakelijk of wenselijk is. Ook bij de eventuele aanscherping van het WWS zullen Aedes en de Woonbond nauw worden betrokken.
3. Voorts zullen de convenantpartijen in 2010 de monitoring en evaluatie conform artikel 7 van dit convenant, mede betrekken op het aangepaste WWS.
4. Het Rijk zal volgens de procedure van artikel 7, lid 2, van het Lenteakkoord in overleg met de betrokken partijen bewerkstelligen dat Aedes door middel van een wijziging van dat convenant partij wordt bij het Lenteakkoord.
5. Het Rijk zal, overeenkomstig het Convenant Meer met Minder, artikel 3, lid 2, en het Lenteakkoord, artikel 2, lid 5, een financiële bijdrage leveren en zich inzetten om regelingen te realiseren ter stimulering van het nemen van energiebesparende maatregelen en energiezuinig bouwen. De beschikbare middelen voor het programma Meer met Minder ("Schoon & Zuinig, aanpak bestaande bouw") worden gehonoreerd op basis van effectiviteit. De middelen zijn ook beschikbaar voor de sociale huursector, zoals ondersteuning van activiteiten van de Woonbond in het kader van het Platform Bewoners en Duurzaam Bouwen en via de middelen voor algemene communicatie, pilots en ondersteuning door SenterNovem en Milieu Centraal. In samenspraak met de uitvoeringsorganisatie Meer met Minder wordt bezien hoe deze middelen ingezet worden voor de sociale huursector. Daarnaast kunnen corporaties zoveel mogelijk gebruik maken van de stimuleringsregelingen voor duurzame energie en duurzame warmte, de Energie-investeringsaftrek, de regeling Groen beleggen en andere relevante regelingen.

Artikel 5 Uitvoeringsorganisatie

1. Aedes en de Woonbond behouden bij het nastreven van de doelen van dit convenant hun onafhankelijkheid en eigen verantwoordelijkheid in de benadering van hun eigen doelgroep.
2. Bij de verdere uitvoering worden de respectievelijke achterbannen op zo goed mogelijke wijze betrokken.
3. Er wordt regelmatig overlegd over de voortgang van het convenant door een werkgroep bestaande uit medewerkers van het ministerie van VROM/WWI, Aedes en de Woonbond.
4. Naast de werkgroep bestaat er een bestuurlijk overleg. Dit overleg komt ten minste twee keer per jaar bijeen.

Artikel 6 Kosten

1. De kosten van de eigen organisatie voor de uitvoering van dit convenant worden door de partijen zelf gedragen.
2. De Woonbond kan voor voorlichtings- en kennisoverdrachtactiviteiten een beroep doen op de in het kader van het kabinetsprogramma "Schoon & Zuinig" voor de gebouwde omgeving ten behoeve van de voor het Meer met Minder-programma beschikbaar gestelde gelden, door een projectvoorstel in te dienen in het kader van het Platform Bewoners en Duurzaam Bouwen ("De Woonbond Bespaart!", een van de voorgenomen acties van het Platform Bewoners en Duurzaam Bouwen).

Artikel 7 Monitoring en evaluatie

1. In 2010 zullen de convenantpartijen met het oog op de voortgang van het kabinetsprogramma "Schoon & Zuinig" in het algemeen en nieuwe, innovatieve ontwikkelingen ten aanzien van het potentieel voor energiebesparing in de gebouwde omgeving in het bijzonder, de eerste ervaringen in kaart brengen van het jaarlijks aantal verbeterde corporatiewoningen, de behaalde resultaten e.d.
2. Als er uit de in het eerste lid bedoelde evaluatie van de voortgang volgt dat de besparingsdoelstellingen, zoals geformuleerd in artikel 1, naar verwachting niet zullen worden behaald of dat een hoger ambitieniveau noodzakelijk en mogelijk is, zal nader overleg plaatsvinden, mogelijk leidend tot nadere afspraken.

Artikel 8 Naleving en geschiloplossing

1. De afspraken* in dit convenant binden partijen doch zijn niet in rechte afdwingbaar.
- 2.
3. Problemen in de uitvoering van het convenant worden door de partijen eerst in onderling overleg besproken alvorens eventueel afzonderlijk naar buiten te treden.

Artikel 9 Looptijd en wijzigingen

1. Dit convenant treedt in werking op de dag volgend op die waarop het door partijen is ondertekend en loopt tot en met 31 december 2020.
2. Partijen kunnen in onderling overleg de afspraken van dit convenant wijzigen, mits alle partijen daarmee schriftelijk instemmen.
3. Bij onvoorziene omstandigheden, waaronder ook begrepen de omstandigheid genoemd in artikel 3, lid 8, die wezenlijke gevolgen hebben voor de uitvoering van dit convenant

zullen partijen in overleg treden over de noodzaak tot wijziging of beëindiging van het convenant.

4. Partijen gaan in overleg met IVBN en Vastgoed Belang om te onderzoeken of langs de lijnen van dit convenant afspraken mogelijk zijn die voor de gehele huursector gelden.

Artikel 10 Publicatie in de Staatscourant

Dit convenant wordt een maand na de inwerkingtreding in de Staatscourant gepubliceerd.

Aldus opgemaakt en in viervoud ondertekend op 10 oktober 2008 te Ede.

De Minister voor Wonen, Wijken en Integratie, Drs. C.P. Vogelaar

De Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Dr. J.M. Cramer

Aedes vereniging van woningcorporaties, Mr. W.D. van Leeuwen

Vereniging Nederlandse Woonbond, Drs. J.P. Laurier

Meer informatie is onder meer te vinden op de websites van Aedes, de Woonbond en VROM:

www.aedesnet.nl

www.woonbond.nl

www.minvrom.nl